

การสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

Creating Justice in Society According to Buddhist Ethics

คมกฤษ แสงกุล¹ และ จรัส ลีกา²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Komgris Saengool¹ and Jaras Leeka²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus^{1,2}

Corresponding Author, Email: ckomgrit5045@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึง การสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ พบว่า ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความรักหรือเมตตาธรรมเป็นพื้นฐานที่แสดงออกด้วยความปรารถนาดีต่อกันจนนำไปสู่ความสงบสุขแก่สังคม และการมีความรักต่อกันของคนในสังคมนี้จะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในทุก ๆ ด้าน จึงทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม

คำสำคัญ: ความยุติธรรม; สังคม; พุทธจริยศาสตร์

Abstract

This academic article aims to present in creating social justice according to Buddhist ethics, it was found that justice could be achieved by having love or compassion as the basis for expressing goodwill to one another, leading to peace in society. In addition, the love of people in this society will lead to the reduction of inequality in all aspects, thereby creating justice in society.

Keywords: Justice; Society; Buddhist Ethics

* ได้รับบทความ: 7 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 27 กันยายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 29 กันยายน 2565

Received: 7 April 2022; Revised: 27 September 2022; Accepted: 29 September 2022

บทนำ

ความยุติธรรมทางสังคม อาจกล่าวได้ว่าเป็นสรรพสิ่ง สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ต่างเรียกหากันอยู่เนื่อง ๆ แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดให้ความหมายและลักษณะของความยุติธรรมทางสังคมได้สมบูรณ์จนเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกคนแบบไร้การโต้แย้ง ยังคงเป็นประเด็นข้อถกเถียงที่ล้นไหล เปิดพื้นที่ให้ใครต่อใครสามารถเข้าไปในพื้นที่ของการแลกเปลี่ยน ถกเถียงและมีประเด็นใหม่ ๆ ร่วมสมัยเข้ามาเป็นเนื้อหาสาระของการถกเถียงมากขึ้น ซึ่งการถกเถียงกันในด้านนี้ ทำให้เกิดการพัฒนาเทคนิควิธีในการศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับมิติเรื่องความเป็นธรรม และประการสำคัญในแต่ละคน แต่ละฝ่าย แต่ละกลุ่มที่สนใจเรื่องความยุติธรรมทางสังคม ต่างก็ร่วมกันหรือแยกกันกำหนดประเด็น มาตรฐาน (เกณฑ์การตัดสิน) สาระสำคัญหลัก เนื้อหา การให้เหตุผล ฯลฯ ขึ้นมาเป็นการเฉพาะ เช่น กลุ่มทางด้านสิทธิมนุษยชน กลุ่มทางด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มทางด้านปัญหาความยากจน กลุ่มทางด้านนโยบายสาธารณะ กลุ่มทางด้านการศึกษา กลุ่มทางด้านกระบวนการยุติธรรม กลุ่มทางด้านสาธารณสุข อนามัย สุขภาพ กลุ่มทางด้านความมั่นคงทางอาหาร กลุ่มทางด้านจริยธรรม การกุศล กลุ่มทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ ต่างก็ถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมทางสังคมที่อาจจะเหมือนกันหรือคล้ายกันหรือแตกต่างกันในบางส่วนหรือหลายส่วน เพราะธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปนั้น เป็นสัตว์ที่มีความคิด มีเหตุผล (Aristotle, 1988 : 643) สามารถฝึกฝนหรือพัฒนาตนเองได้ไปสู่เป้าหมาย เช่น ความต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ พบความสุข หรือมีชีวิตที่ประเสริฐ เป็นต้น (Aristotle, 1988 : 348) แต่ด้วยธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย บางครั้งหรือหลายครั้งที่ความต้องการของมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนอง รวมทั้งการตอบสนองที่ไม่พอเพียงและไม่ตรงต่อความต้องการด้วย ก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจที่นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย และปัญญาเหล่านี้ส่วนใหญ่จะแฝงไว้ด้วยแนวคิดเรื่องความอยุติธรรมและความยุติธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 75)

พุทธปรัชญาเถรวาท ถึงแม้จะไม่ได้กล่าวถึงความยุติธรรมทางสังคมไว้โดยตรง แต่มีคำสอนหลายส่วนที่กล่าวถึงธรรมหรือชอบธรรม หรือหลักการที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันในสังคมอยู่มากมาย ที่เน้นการทำหน้าที่ต่อกันของมนุษย์ในสังคม จนอาจถือได้ว่าเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมฐานหน้าที่ก็ได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีแนวคิดที่ครอบคลุมลักษณะที่ปรัชญาตะวันตกถือว่า เป็นความยุติธรรมทางสังคม เช่น การแบ่งสรรปันส่วนผลประโยชน์ในสังคม เช่น การทำบุญ การสงเคราะห์การบริจาคและการให้ทาน เป็นต้น ที่เสมอภาคกันหรือความเท่าเทียมกัน และที่เที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรม เช่น ในสังคีตสูตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 11/56/270) เรื่องอธิปไตย ในอัครคัมภีร์สูตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 11/114/84-85) และในกฎแห่งกรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 37/547/593) เป็นต้น อิงอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลง

และความเชื่อมโยงระหว่างกันของสรรพสิ่ง และของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม อย่างได้ดุลยภาพหรือสมดุลกัน ซึ่งเรื่องเหล่านี้ถ้าไม่ทำให้กระจ่างอย่างมีเหตุผล มีหลักเกณฑ์การตัดสินที่ดี อาจจะมีการตีความไปในทางไม่ถูกต้องชอบธรรม จนก่อให้เกิดปัญหาความยุติธรรมทางสังคมมากขึ้นและรุนแรงขึ้น เพราะมนุษย์ย่อมอยู่ด้วยความคิด หรือมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก ถ้าหลักแนวคิดไม่ถูกต้อง ชอบธรรมย่อมนำมาซึ่งปัญหามากมายประการ แต่ถ้าวินิจฉัยถูกต้องชอบธรรมย่อมก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

แนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคมโดยทั่วไป

ความยุติธรรมทางสังคมนั้น มนุษย์ส่วนใหญ่ในโลกนี้ต่างเชื่อว่า มีอยู่จริง แบบอิงอาศัยอยู่กับการมีอยู่ของมนุษย์ (ถ้าไม่มีมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ความยุติธรรมทางสังคมก็ไม่มี) เพราะมีหลายคนต่างเรียกหาความยุติธรรมกันอยู่เนื่อง ๆ และบางครั้งก็ประจักษ์ร่วมกันได้ว่ายุติธรรมแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีแนวคิดในเรื่องความยุติธรรมทางสังคมอยู่ในสมองแล้ว เช่น ในแนวคิดของเพลโต ในแนวคิดของอริสโตเติล และในแนวคิดของ จอห์น รอลส์ เป็นต้น รวมทั้งผู้ที่สืบทอดแนวคิดเหล่านี้และแนวคิดที่ได้แย้งว่าไม่มีความยุติธรรมทางสังคมด้วย ส่วนความยุติธรรมทางสังคมที่แท้จริง แบบไม่อิงอาศัยอยู่กับการมีมนุษย์ จะมีอยู่ตรงกับแนวคิดของมนุษย์หรือไม่ อย่างไรและเหมือนหรือแตกต่างกับความยุติธรรมตามธรรมชาติหรือไม่อย่างนั้น ในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นการมีอยู่และลักษณะโดยรวมของความยุติธรรมทางสังคมในปรัชญาตะวันตก เช่นการเกิดของแนวคิด ที่บางส่วนเห็นว่าเกิดจากปัญหาความขาดแคลนปานกลาง) ลักษณะของแนวคิด เช่น การแบ่งปันส่วนผลประโยชน์ในสังคม (David Ross, 1980 : 112) ทั้งทางคุณค่า เช่น สิทธิเสรีภาพ โอกาสความดีงาม และความสุข เป็นต้น และทางเศรษฐกิจ เช่น การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพย์สินที่มนุษย์สร้างหรือผลิตขึ้น) และแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสิน เช่นเกณฑ์ความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคกันที่เที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรม และเกณฑ์ความแตกต่างกันอย่างมีเหตุผลยอมรับร่วมกันได้ หรือความเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกันตามความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคม เป็นต้น ที่ปรากฏในข้อถกเถียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ที่ปรากฏในแนวคิด ทฤษฎีความยุติธรรมทางสังคม แบบสวัสดิการ (ประโยชน์นิยม) แบบเสรีภาพ เสรีนิยม ที่ยึดหลักสิทธิ เสรีภาพ และอิสรภาพ และแบบคุณธรรมที่ยึดหลักศีลธรรม, ความดี - ความชั่ว (Michael J. Sandel, 2554 : 18) ของสังคมตะวันตกที่มีการกล่าวเน้นไปที่ความสำคัญของสิทธิมากกว่าหน้าที่ จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นสังคมที่เน้นวัฒนธรรมฐานสิทธิ ทั้งสิทธิตามธรรมชาติ และสิทธิทางสังคม

ดังนั้น ความยุติธรรมในปรัชญาตะวันตก จึงนิยมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ความยุติธรรมตามธรรมชาติ และความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งในแง่จิตนิยม สสารนิยม และธรรมชาตินิยม โดยแนวคิดส่วนใหญ่เห็นว่า สรรพสิ่งทั้งหลายย่อม

เปลี่ยนแปลง และธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่มีความคิด มีเหตุผล (เดือน คำดี, 2530 : 28) และเป็นสัตว์สังคมมนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและวิญญาณ (พระราชมารมณี (ประยูร ธรรมจิตโต), 2540 : 242) โดยมีวิญญาณเป็นใหญ่ จุดหมายสูงสุดของมนุษย์ คือ ความดี ความถูกต้อง ชอบธรรม และความสุข (Aristotle, 1988 : 347) แต่การดำเนินชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายแห่งชีวิตนั้นต้องอาศัยสรรพสิ่งเป็นปัจจัย ทั้งปัจจัยทางด้านคุณค่า เช่น สิทธิ เสรีภาพโอกาส และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน จึงต้องอาศัยวิธีการแบ่งสรรปันส่วนผลจากสรรพสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งด้านการให้รางวัลและการลงโทษ ในสังคมโดยอาศัยหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ในการตัดสิน เช่น ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคที่เที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรม และความแตกต่างกันอย่างมีเหตุผล หรือความเท่าเทียมหรือเสมอภาคกันตามความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ เช่น เหมาะสมด้านความจำเป็น เหมาะสมด้านความสามารถ เหมาะสมด้านสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ และเหมาะสมด้านความต้องการ เป็นต้น) ซึ่งเกณฑ์ทั้งสองนี้ก็ยังประกอบไปด้วยเกณฑ์ย่อย ๆ อีกมากมาย เช่น เกณฑ์ทางจริยธรรม เช่น ดี-ชั่ว, ถูกต้อง ชอบธรรม เป็นต้น ดังจะพบเห็นได้ในข้ออ้าง ข้อโต้แย้ง และการให้เหตุผล (บางส่วน) เกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ถือว่าเป็นความยุติธรรมทางสังคมนั้น คือ ความเป็นประโยชน์ ความดีงามความสุข (กายและใจ) ความมีปัญญา และความถูกต้องชอบธรรม ทั้งตามกฎหมายธรรมชาติและตามกฎหมายของสังคมที่ยอมรับร่วมกันจนเกิดความพึงพอใจร่วมกันทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างสมดุล

แนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดที่ครอบคลุมและลึกซึ้งกล่าวคือมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองที่ต้องอาศัยบริบทแวดล้อมของพระพุทธศาสนา เพราะพุทธปรัชญานั้น ส่วนใหญ่จะปะปนกันอยู่ในพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มิได้แยกออกจากพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจนเหมือนปรัชญาตะวันตกที่แยกปรัชญาออกจากศาสนาไว้อย่างชัดเจน แต่กระนั้นพุทธปรัชญาก็มิใช่เรื่องของพระพุทธศาสนา หรือเรื่องปรัชญาศาสนา แต่เป็นเรื่องของแนวคิด หรือปรัชญาที่แฝงอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา คือหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎก รวมถึงปกรณ์วิเสส อรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ ด้วย ซึ่งหลักธรรมคำสอนสำคัญมากมายเหล่านี้ ยอมรับว่ามีสิ่งหรือกฎที่จัดความเป็นระเบียบของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาลที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า กฎธรรมชาติ อยู่จริง เพียงแต่พุทธปรัชญาเถรวาท สมมติบัญญัติเรียกว่า กฎธรรมหรือกฎธรรมชาติ หรือนิยาม ได้แก่ อุตุนิยาม พินนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยามและธรรมนิยามสามารถนำไปสู่แนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคม เช่น คำสอนเรื่องอริยสัจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 76)

แนวคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคมนี้นี้ มีหลักธรรมสำคัญต่าง ๆ อันแฝงไว้ด้วยแนวคิด ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสังคมเกือบทั้งนั้น ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมจึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปรัชญาสังคมด้วย

ดังนั้น เมื่อปรัชญาสังคมส่วนใหญ่ถือว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งสำคัญหรือสิ่งจำเป็นของสังคมมนุษย์ กล่าวคือ เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ระงับข้อพิพาทขัดแย้งระหว่างกันเพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์ คือความสุข ซึ่งจากโครงร่างหรือบริบทพื้นฐานโดยรวมของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เกิดมาท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ของสังคมอินเดีย เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมด้วยธรรมะหรือ ธรรมชาติ ส่วนใหญ่มีจุดปลายทางเหมือนกัน คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความไม่เสมอภาคกันหรือความไม่เท่าเทียมกัน หรือความไม่เที่ยงตรงหรือความไม่เที่ยงธรรม หรือทั้งสอง อย่าง มนุษย์มักจะคิดว่ามีความไม่เป็นธรรมหรือมีความไม่ยุติธรรมอยู่ จึงมีแนวคิดเรียกร้องหาความ เป็นธรรมหรือความยุติธรรม แต่ถ้าเมื่อใดที่มนุษย์ส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มนุษย์เราก็มักจะคิดว่า มีความเป็นธรรมหรือมีความยุติธรรมอยู่

ดังนั้น การหาคำตอบเรื่องความยุติธรรมทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงขอเริ่มจาก กรอบแนวคิดเรื่องความสุข และเรื่องปัญหานี้ เมื่อได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว นำไปตีความในทางปรัชญาแล้ว เห็นได้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทก็มีเรื่องความสุข และเรื่องปัญญาเป็นอุดมคติ อยู่ด้วย ดังจะเห็นได้ในหลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 19/1073/584) หรือเรื่องความหลุดพ้นจากความทุกข์ กล่าวคือ เมื่อหมดทุกข์ก็มีความสุข หรือเมื่อทุกข์ น้อยก็บัญญัติว่าสุขกายและใจ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 2/10/288) เพียงแต่ พุทธปรัชญาเถรวาทมีจุดหมายสูงสุดมากไปกว่านั้นอีกขึ้นหนึ่ง คือ บรมสุขหรือ นิพพาน (มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 41/47/340) โดยมีโอวาทปาติโมกข์ต่าง ๆ เป็นนโยบาย มีหลักธรรม คำสอนต่าง ๆ เป็นหลักการที่เน้นความดีหรือกุศลกรรมบถ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 11/360/284) และมีแนวปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามหลักการนั้น ๆ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา ความเป็น ประโยชน์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 11/189/105) คือ เน้นทางสายกลาง หรือปัญญาอันรู้เท่าทันความเป็นไปของโลก ส่วนคำสอนที่เกี่ยวกับความยุติธรรมนั้น

จากหลักธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นอาจตีความโดยสรุปรวมได้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความ เป็นธรรมหรือความยุติธรรมเป็น 2 นัย คือ 1) ความเป็นธรรมระดับสากล (ความยุติธรรมตามธรรมชาติ) และ 2) ความเป็นธรรมทางสังคม (ชาญณรงค์ บุญหนุน, 2550 : ข) ซึ่งสามารถแยกแนวคิดออกเป็น 2 ชุด คือ คำสอนชุดแรกที่เน้นกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 11/360/284) ซึ่งอยู่ภายใต้กฎปฏิจจุสมุปบาท (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 16/2/4) ชุดนี้จะให้แนวคิดในเรื่องความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมในระดับสากล (Universal Justice) หรือ ความยุติธรรมทางศีลธรรม (Moral Justice) หรือความเป็นธรรมตามธรรมชาติ (Justice in accordance with natural law) ส่วนคำสอนอีกชุดหนึ่งที่เน้นเกี่ยวกับสังคม รัฐ และผู้ปกครองซึ่งอาจเรียกว่าความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) หรือความเที่ยงธรรม (Fairness) เช่น คำสอนเรื่อง อธิปไตย

, อกติ 4, ทิศหก, ศีล และอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งคำสอนเหล่านี้ได้มีประเด็นที่ครอบคลุมในทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะพระสูตรสำคัญที่นักวิชาการทั่วไปใช้พิจารณาศึกษา เช่น อัคคัณณสูตร และ จักกวัตติสูตร เป็นต้น (ชาญณรงค์ บุษุน, 2550 : ข)

เมื่อพิจารณาจากคำสอนทั้งสองชุดนี้ ทำให้เห็นแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีแนวคิดอิงอยู่บนฐานของเรื่องความเปลี่ยนแปลงและการเชื่อมโยงระหว่างกันของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม และสรรพสิ่งทั้งหลาย อันทำให้ได้แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเป็นสองหลัก คือ หลักการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างเสมอภาคกัน (หลักสิทธิ) และหลักการปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลในสังคมให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาตัวเอง (หลักหน้าที่) ซึ่งทั้งสองหลักดังกล่าวนำไปสู่เกณฑ์ในการกระจายประโยชน์ในสังคม ทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจและประโยชน์ทางคุณค่า เช่น โอกาส สิทธิเสรีภาพ อิสรภาพ หน้าที่ ความดี และความสุข เป็นต้น ให้ถูกต้องชอบธรรมตามหลักเกณฑ์ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน และหลักเกณฑ์ความเที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกันให้ได้รับประโยชน์ ความดี และความสุข ส่วนจะถูกต้องชอบธรรมแบบเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันด้านปริมาณ หรือด้านคุณภาพหรือทั้งสองด้าน หรือถูกต้องชอบธรรมแบบแตกต่างกัน หรือเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันตามความเหมาะสมในด้านความจำเป็น ด้านความสามารถ ด้านสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบหรือด้านความต้องการ

นอกจากนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทยังมีหลักธรรมสำคัญอีกหลักหนึ่งที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกัน คือ กฎแห่งกรรม โดยกฎแห่งกรรมนี้ถือว่าเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ครอบคลุมเฉพาะสิ่งที่มีชีวิต เป็นกฎที่มีลักษณะทั่วไปที่ให้ผลอย่างเท่าเทียมหรือเสมอภาค และเที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรมเป็นหลักแห่งการกระทำแก่สรรพสิ่งที่มีชีวิตประเภทสัตว์ ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า มาณพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน (ชาญณรงค์ บุษุน, 2550 : 65) กฎแห่งกรรมจึงเป็นความเท่าเทียมหรือเสมอภาคที่เที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรมอันถือว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของความยุติธรรม โดยมีหลักว่าการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาอันอิสระของปัจเจกบุคคลย่อมมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งตามแนวโน้มของเจตนาที่กระทำ ไม่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่วทุกอย่างที่คนสะสมไว้ย่อมมีผลไม่สูญเปล่า เป็นความยุติธรรมที่สมควรได้รับทางจริยธรรม ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 14/289 /349 - 350) เป็นกฎความจริงแท้ กฎไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไม่มีผู้สร้างกฎ เพราะสภาวะธรรมทั้งหลายต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยที่มันเป็นเช่นนั้นเอง การเรียกชื่อว่าเป็นกฎ เป็นเพียงบัญญัติในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้กระทำจะได้รับผลกระทบหรือวิบากตามสมควรแก่เจตนาและผลกระทบที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย

ดังนั้น แนวคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาเถรวาท ในเรื่องความยุติธรรมทางสังคมนั้น ในประเด็นความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคกันและความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ มิได้จะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด อย่างแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคมในปรัชญาตะวันตก ที่ใช้ในการแบ่งสรรปันส่วนผลจากสภาวะจากสรรพสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านคุณค่าในสังคมมนุษย์ ทั้งด้านการให้รางวัล และการลงโทษ พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์โดยทั่วไปมีเป้าหมายในการดำรงชีวิต และควรดำเนินชีวิตสัมพันธ์กับเป้าหมายสูงสุดหรือผลประโยชน์ที่พึงได้ ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ปฏิเสธความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม ชีวิตที่ดีสัมพันธ์กับสังคมที่ดี และมนุษย์จะสามารถบรรลุเป้าหมายใด ๆ ในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อเขาอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคมนั้นด้วย ดังจะพบแนวคิดเหล่านี้ได้ในคำสอนต่าง ๆ เช่น มงคล 38 ประการเป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 25/3/7-8)

ในทางกลับกัน ปัจเจกบุคคลแต่ละคนก็มีผลสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยรวม สังคมที่ดีจึงไม่อาจแยกเด็ดขาดจากการมีปัจเจกบุคคลที่ดีซึ่งเป็นองค์ประกอบของสังคม (Kalupahana, David J, 1995 : 58) พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า มนุษย์ปรารถนาจะอยู่ในสังคมที่เป็นธรรมเพื่อให้ชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่นที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แม้กระทั้งการบรรลุธรรมซึ่งถือกันว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลก็ยังคงต้องอิงอาศัยกันกับความดีงามทางสังคม เช่น การมีกัลยาณมิตร การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (พระราชาธรมณี (ประยุทธิ์ ประยุตโต), 2528 : 20) ความเป็นธรรมจึงเป็นแนวคิดทางสังคมและการเมือง เพราะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีคุณค่าทางสังคมที่ทุกคนจะพึงปฏิบัติต่อกัน และเป็นเครื่องมือสำคัญชนิดหนึ่งที่รัฐจะใช้ควบคุมให้สังคมดำเนินไป ในทางที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายชีวิตของแต่ละคนในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้ปฏิเสธว่า ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างมนุษย์ในสังคม ความแตกต่างทางสังคมนั้นมีได้ กล่าวคือ มนุษย์ประเสริฐกว่าคนอื่นด้วยธรรมและกรรมธรรม หมายถึงคุณธรรมที่ฝึกฝนอบรมตน ส่วนกรรมหมายถึงการกระทำที่แสดงออกทั้งภายนอก คือ ทางกายวาจาและการกระทำภายใน คือการกระทำทางใจ

การสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พุทธปรัชญาเสนอทางออกเพื่อแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ มากมายของมนุษย์ด้วยหลักความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา การมองว่ามนุษย์มีเผ่าพันธุ์เดียวกัน สามารถปฏิบัติดีและความยุติธรรมทางสังคมเป็นของตนเอง เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดปรัชญาตะวันตก ถึงจะมีจุดมุ่งหมายปลายทางของมนุษย์คล้ายกัน แต่ความยุติธรรมทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีความละเอียดและลึกซึ้งมากกว่า ถ้าให้ความหมายของความยุติธรรมทางสังคมว่า หมายถึง ความเห็นหรือความพึงพอใจร่วมกันของสังคมมนุษย์

ในการแบ่งสรรปันส่วนผลประโยชน์ในสังคมอย่างเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกัน และอย่างเที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรม ทั้งในด้านคุณค่า เช่น สิทธิเสรีภาพ หน้าที่หรือความรับผิดชอบความดีงาม และความสุจริตและในด้านเศรษฐกิจ เช่นโอกาสของการถือเอาคุณค่าหรือทรัพย์สินตามข้อตกลงร่วมกันแห่งสังคม เพื่อจบปัญหาหรือข้อพิพาทขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยกันหรือเพื่อการดำเนินชีวิตของตนและส่วนรวมให้เป็นสุขพร้อมด้วยมีปัญญาจะเห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นสูงกว่าความสุขในแบบปรัชญาตะวันตกที่เน้นความสุขแบบโลกียะสุข แต่พุทธปรัชญาเถรวาทนอกจากกล่าวถึงสุขแบบโลกียะสุขแล้ว ยังกล่าวถึงสุขแบบโลกุตระความยุติธรรมทางสังคมของพุทธปรัชญาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่แน่นอนหรือความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยตลอดเวลาอย่างได้ดุลยภาพหรือสมดุลกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์ ความดี และความสุข มีปัญญารู้เท่าทันโลกจนถึงนิพพาน ซึ่งเป็นไปอย่างเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน และเที่ยงตรงหรือเที่ยงธรรมตามความเหมาะสมของสรรพสิ่ง

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักปฏิบัติในการส่งเสริมความเห็นใจกันเพื่อความยุติธรรมในสังคม

ความเมตตาเป็นเป้าหมายขั้นต้นของพุทธปรัชญา แนวทางแห่งธรรมที่เป็นคำสอนเพื่อให้ประจักษ์ชัดแก่สรรพสัตว์ ให้ทราบถึงคุณธรรมอันประเสริฐของผู้เป็นใหญ่ ตามหลักปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เป็นแนวปฏิบัติของผู้ประเสริฐ หรือผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวาง คือ เมตตา มีความเห็นใจผู้อื่น เมตตาในพุทธศาสนานี้ถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่นำไปสู่สภาวะแห่งนิพพานนี้จึงเป็นเหตุแห่งความสำคัญของเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท เมตตาเป็นธรรมข้อแรกที่อยู่ในพรหมวิหาร 4 เมตตาเริ่มทำงานด้วยฉันทะ เพราะข้อธรรมทั้งสองข้อนี้ เป็นเรื่องของความรัก ความอยาก ความต้องการเหมือนกัน เมตตา คือ ความอยากหรือต้องการนำประโยชน์สุขเข้าไปให้ มีขอบเขตจำกัดเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับคน และสัตว์ ส่วนฉันทะนั้นเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่าง ฉันทะ คือ ภาวะจิตที่ยินดี พอใจ ตลอดจนต้องการให้เกิดมีความสุขดำรงอยู่ด้วยดีของสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่ควรจะเป็นจะมีของมัน เมตตาเป็นภาษาบาลีเรามาเรียกกันว่าไมตรี มาจากศัพท์ว่าเมตตาหมายถึงว่าแสดงความรัก หรือประกอบด้วยความรักอันเป็นข้าศึกแก่ความเกลียด ไม่ใช่รักเกี่ยวข้องกับกาม แต่เป็นความรัก ที่มีไมตรี ความปรารถนาดี ความอยากให้อื่นมีความสุขและประสบสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ เมตตาคือความรักโดยธรรมะ ความรักชนิดนี้เรียกว่าเมตตาซึ่งเป็นเรื่องของจิตล้วน ๆ เมตตาเป็นที่ตั้งแห่งความยุติธรรมและสันติภาพ

พุทธปรัชญามีแนวคิดที่เห็นว่า ความยุติธรรมส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะเราสามารถรับรู้ความทุกข์ที่เกิดจากความไม่ยุติธรรมของคนอื่นได้ เมื่อเห็นใครไม่ได้รับความยุติธรรม เราจึงพลอยทุกข์ไปด้วย และอยากช่วยเหลือให้เขาได้รับความยุติธรรม ความเมตตาจึงไม่เพียงเป็นคุณต่อคนอื่นเท่านั้น หากยังเป็นผลดีต่อเราด้วย เพียงแค่ได้เห็นรอยยิ้มของเขา เราก็มีความสุขแล้ว เป็นความสุขใจที่ส่งผลถึงความสุขกายด้วย มีการศึกษามากมายที่ยืนยันว่า ผู้มีเมตตาจิต ชอบช่วยเหลือคนอื่นเป็นนิจ มักมีสุขภาพกายดี เสี่ยงต่อโรคร้ายน้อยกว่าคนกลุ่มอื่น เมตตาจิตนั้น แม้ทำให้เราอยู่เฉยไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นมีความสุข แต่ก็ทำให้เรา

มีความสุขได้ง่ายขึ้น ส่วนหนึ่งเพราะช่วยลดความเห็นแก่ตัวในใจเรา คนยังมีความเห็นแก่ตัวมากเท่าใด ก็ยังมีความสุขยากมากเท่านั้น เมตตา เป็นคุณภาพจิตอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตให้มีคุณภาพ นั้นหมายความว่า เมื่อมีเมตตากรุณาแล้ว ก็ต้องลงมือกระทำด้วย เริ่มจาก การแบ่งปันสิ่งของ การพูด ด้วยคำสุภาพเกื้อกูล การชวนช่วยช่วยเหลือ และการปฏิบัติกับผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอ เมตตา นั้น ต้องมีความจริงใจเป็นพื้นฐาน แสดงออกด้วยการให้อภัย ไว้อภัยคนอื่น และรู้สึกเชื่อมโยงกับผู้คนทั้งหลาย เมตตา หมายถึง ความใส่ใจกับคนอื่นที่อยู่เบื้องหน้าเรา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรู้สึกชื่นชมเห็นคุณค่า ของทุกสิ่ง ยังมีสำนึกรู้คุณมากเท่าใด ความเมตตาปรารถนาดีก็จะท่วมท้นใจมากเท่านั้น ความยุติธรรม ต่อคนอื่น กับความยุติธรรมต่อตนเอง เป็นเรื่องเดียวกัน พูดอีกอย่าง ถ้าเรารักตนเอง เราก็มีความยุติธรรม เพราะความสุขและสิ่งต่าง ๆ ที่เรามอบให้แก่คนอื่นนั้น ในที่สุดก็จะย้อนกลับมาที่ตัวเราเอง ในทางตรงข้าม ถ้าเราขาดความยุติธรรมต่อคนอื่นก็คือการทำร้ายตนเอง เพราะสิ่งเลวร้ายที่เรากระทำแก่คนอื่นนั้น ไม่ช้าก็เร็วจะย้อนกลับมาที่ตัวเราเอง เช่น ประจุจิตของเราให้เป็นคนมักโกรธ หยาบกระด้าง และทำให้สุขภาพเรา แย่แย่ลง ยังไม่ต้องพูดถึงเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอื่น ๆ ที่จะตามมา เพราะเรากับคนอื่นไม่ได้แยกขาดจากกัน ต่างเชื่อมโยงผูกพันกันทั้งในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ และเพื่อนร่วมโลกในเครือข่ายความสัมพันธ์อันซับซ้อน ที่ต่างส่งผลต่อกันและกันอย่างมีอาจเหลือภัยได้ ดังนั้นความยุติธรรมของเรา กับความยุติธรรมของคนอื่น จึงแยกจากกันไม่ออก ถ้าเราอยากมีความยุติธรรม ก็ต้องช่วยให้คนอื่นให้มีความยุติธรรมด้วย และยิ่งเราช่วย คนอื่นโดยไม่ปรารถนาผลตอบแทนเลย เรายังมีความสุขได้ง่ายขึ้น เพราะนั่นแสดงว่าเรานึกถึงตัวเองหรือ มีความยึดติดถือมั่นในตัวตนน้อยมาก เช่นนี้ความยุติธรรมหรือความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นกับบุคคลคนนั้น นอกจากนี้ความยุติธรรมยังทำลายความพยาบาทที่เกิดจากความขัดแย้งหรือการทะเลาะกันได้แสดง ให้เห็นชัดเจนว่า ความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์จนนำไปสู่การทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ด้วยกันนั้น สามารถกำจัดด้วยเมตตา

ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ย่อมเกิดความไม่ยุติธรรมเป็นเหตุของการกระทบกระทั่งขัดแย้งกัน เป็นเรื่องปกติ ความไม่ยุติธรรมนี้เป็นความทุกข์อย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นกิเลส เครื่องเศร้าหมองที่เข้ามาครอบครองจิตให้เกิดการทำลาย สาเหตุแห่งความไม่ยุติธรรม การดับความ ไม่ยุติธรรม และวิธีการแก้ไขความไม่ยุติธรรมได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อนำมาแก้ไขปัญหា พื้นฐานของชีวิตและเป็นการแสดงควมมีเมตตาต่อตนเอง และเป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาทั้งหมด จึงเป็นการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง การแก้ไขปัญหาคความไม่ยุติธรรมนี้ พุทธปรัชญาสอนให้แก้ปัญหา ทั้งด้านนอกและด้านใน ทั้งทางสังคมและทางจิตใจของบุคคล แก้ไขเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก การกระทำ คำพูดแล้ว และจิตใจจึงประกอบอยู่ด้วยเมตตาเสมอ แนวคิดที่สำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นหลักปฏิบัติที่แสดงถึงควมมีเมตตาต่อผู้อื่น คือ การนำหลักเมตตาเข้ามาใช้เพื่อจัดการความไม่ยุติธรรมนั้น จะต้องเริ่มต้นจากตนเองก่อนเป็นอันดับแรก โดยจัดการกับอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และการกระทำ

ให้แสดงออกด้วยความมีเมตตาทั้งทางกายวาจา และใจ ซึ่งมีเหตุปัจจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญ คือ ความโกรธ เกิดขึ้นในใจแล้วก็จะทำให้ใจสกปรก ไม่ผ่องใสทันที การนำหลักเมตตามาใช้เพื่อลดความไม่ยุติธรรมนั้น จำเป็นจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาด้านกายภาพของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก โดยจัดการกับอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และการกระทำ ให้แสดงออกด้วยความมีเมตตาทั้งทางกาย วาจา และใจ แต่การจะเป็นผู้มีจิตใจที่สงบร่มเย็นดังกล่าวดำเนินได้ ต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นผู้ปราศจากการเบียดเบียน มีความรักใคร่ปรารถนาดี และเกื้อกูลประโยชน์สุขความเจริญแก่ผู้อื่น คือ การรู้จักการวางตนให้เหมาะสม และไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดความไม่ยุติธรรม อยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลกัน ละเว้นจากการเบียดเบียนทำชีวิตผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เมื่อบุคคลมีสภาพจิตใจที่ไม่ขุ่นมัวก็จะช่วยบรรเทาความไม่ยุติธรรมที่เกิดแก่สังคมได้เป็นอย่างดี และสังคมจะเกิดความยุติธรรมการปฏิบัติตามหลักเมตตา

2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักปฏิบัติในการสร้างความเป็นมิตรกันเพื่อความยุติธรรมในสังคม

ความเป็นมิตรกันสื่อความหมายได้ลึกซึ้งบ่งบอกถึงความจริงใจ มีน้ำใจไมตรีต่อกันเป็นสิ่งที่มุ่งหวังของความยุติธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะความเป็นมิตรกัน มีคุณประโยชน์ อย่างมากต่อการดำเนินชีวิตตลอดชีวิต หลักปฏิบัติในพุทธปรัชญาที่ส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตรเพื่อความยุติธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้น ที่จะชักนำเข้าสู่ทางชีวิต ก่อนที่เราจะเข้าเดินในมรรค คือ เข้าสู่ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมายของพุทธปรัชญาได้นั้น ตามปกติก็จะต้องมีสื่อที่ชักนำเข้ามา ความมีกัลยาณมิตรเป็นตัวนำที่สำคัญ เพราะว่า เมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแล้วก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จักมีความเข้าใจหรือเห็นความยุติธรรมที่ถูกต้อง

ในพุทธปรัชญามองว่า กัลยาณมิตรนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยความยุติธรรม มีจิตตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่ประเสริฐและเป็นโทษนั้นด้วยสมาธิ ช่วยกำจัดสิ่งที่เป็นโทษพยายามชักจูงแนะนำความเป็นผู้สม่ำเสมอ หรือความเสมอดันเสมอปลาย ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรนั้น ต้องมีพฤติกรรมที่ดีอย่างสม่ำเสมอหรือมีความเสมอดันเสมอปลาย จนทำให้บุคคลทั้งหลายมีความมั่นใจว่า ผู้ที่มาเป็นกัลยาณมิตรให้นั้นน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ กัลยาณมิตรมีความยุติธรรมได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรนั้นมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรมหากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางกั้น กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ดังนั้น หลักปฏิบัติที่ส่งเสริมความเป็นมิตรกันทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ เชื่อได้ว่าสามารถทำให้เกิดความยุติธรรมแก่กันได้ เพราะตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าความยุติธรรมนั้น ต้องมีพื้นฐานของความเป็นมิตรกัน คือ มีการปฏิบัติต่อกันตามแนวทางความยุติธรรม ทั้งหมดที่กล่าวมา

ความยุติธรรมในสังคมตามทัศนะของพุทธปรัชญาจึงเกิดขึ้นด้วยพื้นฐานจากการให้ด้วยความรัก ที่มีต่อกันอันเกิดจากเมตตา ปราณนาดีต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเขาทำความดีเรามองเห็นความดีที่เขาทำอยู่ ทำให้เกิดแบ่งปันกัน เป็นต้นว่าการเผื่อแผ่, การแบ่งปัน, การบริจาค, ความเอื้อเฟื้อ, ความสะอาด หรือ ความบริสุทธิ์ รูปแบบการให้ทานก็มีหลายวิธี ทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไรก็สามารถเป็นผู้ให้ได้เสมอ เช่น ให้ทานด้วยทรัพย์สินเงินทอง ให้ทานด้วยสายตาที่เมตตาปราณี ให้ทานด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสให้ทาน ด้วยวาจาที่ไพเราะน่าฟัง ให้ทานด้วยแรงงานช่วยเหลือผู้อื่น ให้ทานด้วยการให้ที่พัก ให้ทานด้วยการ ให้อภัยให้ทานด้วยการให้ธรรมะ ดังนั้น จากการศึกษาการสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธ จริยศาสตร์ ทำให้เห็นได้ว่า ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ด้วยการที่มนุษย์ควรจะสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่น ในสถานภาพต่าง ๆ อย่างไร ความสัมพันธ์ที่กล่าวถึงมากที่สุด คือ ความสัมพันธ์กับตัวแทนแห่งคุณธรรม จริยธรรมหรือสัญลักษณ์แห่งองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต แต่สาระสำคัญก็คือ สถานภาพทางสังคม ของแต่ละคนอาจมีได้หลายแบบ แต่ละแบบความสัมพันธ์ต้องมีระบบจริยธรรมกำกับหรือสอดคล้องกับ สถานภาพนั้น ๆ ซึ่งบุคคลพึงปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมในการปฏิบัติความสัมพันธ์ พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัส แต่เพียงว่าควรปฏิบัติอย่างไร แต่ทรงชี้ด้วยว่าเพราะเหตุใด จึงควรปฏิบัติเช่นนั้น เช่น เหมาะสมตามความ สามารถ เหมาะสมตามสิทธิ เสรีภาพ เหมาะสมด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ เหมาะสมตามโอกาส และ เหมาะสมในลงโทษ เช่นเรื่องกฎแห่งกรรม หรือกฎการกระทำ

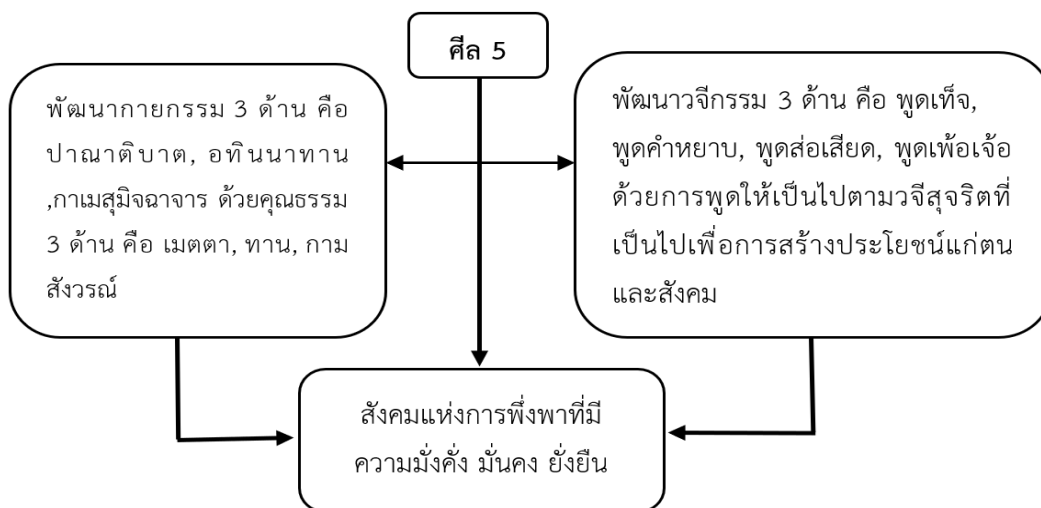
สรุป

ความยุติธรรมทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาท ต้องอาศัยพื้นฐานบางส่วนของความยุติธรรม ตามธรรมชาติ แต่ความยุติธรรมทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ประกอบไปด้วยแนวคิดความยุติธรรม ในด้านต่าง ๆ เช่น ความยุติธรรมทางศีลธรรม การสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีการปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาและความเป็นมิตรกัน หลักปฏิบัติทั้ง 2 ประการนั้น จะนำความเปลี่ยนแปลง มาสู่ตัวบุคคลและสังคมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตไปในทางที่จะพัฒนาขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ เพราะการปฏิบัติ ตามคุณธรรม ที่กล่าวมานี้จะสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน เป็นการเสริมสร้างและพัฒนา คุณภาพชีวิตได้

องค์ความรู้ใหม่

การนำเสนอบทความวิชาการเรื่อง การสร้างความยุติธรรมในสังคมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ทำให้ได้องค์ความรู้ว่า การนำ ศิล 5 มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกทางกาย และวาจา เมื่อมนุษย์ได้ศีลมาเป็นเครื่องขัดเกลาลักษณะนิสัยแล้วสังคมก็จะเกิดความสงบสุข และนำไปสู่ ความเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาที่จะพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน

นอกจากนี้ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้ามนุษย์ไม่มีศีลธรรม เพราะความไม่มีศีลธรรมนี้จะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในการอยู่ร่วมกันในสังคมในที่สุด สรุปแผนภาพได้ ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- _____. (2528). รากฐานพุทธจริยศาสตร์ทางสังคมเพื่อสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2550). ความเป็นธรรมในพระไตรปิฎก. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เดือน คำดี. (2530). ปัญหาปรัชญา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2540). ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (1988). Politics (Politica), translated by Benjamin Jowett, in Great Books of the Western World Vol.9, Robert Maynard, Editor in chief, Thirtieth

_____. (1988). Nicomachean Ethics, Translate by W.D. Ross, in Great Books of the WesternWorld Vol.9, Robert Maynard, Editor in chief, Thirtieth Printing, Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Aristotle. (1988). On the Soul, In Great Book of the Western World Vol.8, Robertmaynard, Editor in chief. Thirtieth printing, Chicago: Encyclopaedia Britannica,

David Ross. (1980). The Nicomachean Ethics, New York: Oxford University Press.

Michael J. Sandel (เขียน). (2554). สฤณี อาชวานันทกุล (แปล). Justice: What's the right thing to do? (ความยุติธรรม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Openworlds, Printing, Chicago: Encyclopaedia Britannica